

ЗАТВЕРДЖЕНО

**Заступник Міністра молоді
та спорту України з питань цифрового
розвитку, цифрових трансформацій і
цифровізації**
Віталій ЛАВРОВ

ПРАВИЛА
спортивних змагань з шахів

СЕД Megapolis.DocNet
Міністерство молоді та спорту України
№21/3.2/24 від 02.08.2024
КЕП: Лавров В. О. 02.08.2024 16:33
3FAA9288358EC003040000002EAB2F00F5AAAF00

I. Загальні положення

1. Ці Правила спортивних змагань з шахів (далі – Правила) визначають основні засади організації та проведення спортивних змагань з шахів, які проводяться на території України.

2. Ці Правила розроблені Федерацією шахів України (далі – ФШУ) відповідно до Правил змагань Міжнародної шахової федерації (далі – ФІДЕ), та діють в офіційних спортивних змаганнях з шахів (далі – змагання), що проводяться ФШУ та іншими організаціями на всій території України.

3. Вимоги цих Правил поширюються на всі дисципліни, з яких проводяться спортивні змагання з шахів.

4. У цих Правилах наведені вимоги до учасників змагань, відповідних спортивних споруд, шахового інвентарю, умови та порядок визначення результатів та переможців змагань.

5. Спортивні змагання з шахів проводяться з метою:

- 1) розвитку та популяризації виду спорту на території України;
- 2) визначення кращих спортсменів за результатами спортивних змагань;
- 3) підвищення спортивної майстерності учасників спортивних змагань;
- 4) покращення методів та практики суддівства;
- 5) обміну досвідом;
- 6) сприяння формуванню здорового способу життя громадян України;
- 7) активізації навчально-тренувальної роботи в спортивних організаціях.

6. Правила застосовуються в офіційних змаганнях у поєднанні з Правилами шахової гри ФІДЕ, Правилами онлайн шахів ФІДЕ, Кодексом шахової композиції ФІДЕ та разом з Правилами Fair Play ФІДЕ у випадку обрахунку рейтингів ФІДЕ. Організатори, учасники і судді, які беруть участь в будь-якому змаганні, мають бути ознайомлені з цими Правилами перед початком змагань. Учасники змагань, судді, організатори, тренери, інші офіційні особи, які беруть участь в змаганнях, зобов'язані в своїх діях керуватися цими Правилами.

7. Якщо не зазначено інше, усі терміни вживаються у визначенні Закону України «Про фізичну культуру та спорт». Положення та Регламенти змагань не можуть суперечити цим Правилам. У цих Правилах слова "він", "йому" і "його" можуть означати також "вона", "їй" і "її". Термін «гравець», який використовується в цих Правилах, рівнозначний терміну «спортсмен» або «спортсменка».

8. Право внесення змін до Правил належить ФШУ. Зміни вступають в дію після їх затвердження Центральним органом виконавчої влади з питань фізичної культури та спорту.

9. Правила не можуть врахувати всі можливі ситуації, які виникають під час гри, не передбачають і вирішення всіх організаційних питань. У тих випадках, які неможливо врегулювати Правилами, можна прийняти рішення, вивчивши аналогічні ситуації, що розглядаються в Правилах.

10. Право тлумачення цих Правил належить ФШУ.

II. Види і типи спортивних змагань

1. За видами проведення спортивні змагання поділяються на особисті, командні та особисто-командні.

Особисті спортивні змагання – змагання, в яких кожен спортсмен-учасник бореться за якомога вище місце у підсумковій турнірній таблиці.

Командні спортивні змагання – змагання, в яких учасником є команда, що складається з певного числа спортсменів, місця розподіляються між командами відповідно до системи проведення змагань.

Особисто-командні спортивні змагання – змагання, в яких місця розподіляються між спортсменами, в той же час результат кожного спортсмена зараховується команді.

2. Для утворення пар учасників (жеребкування) спортивні змагання з шахів (турніру) можуть використовуватися такі типи спортивних змагань (системи):

1) колова система. У коловому турнірі всі учасники грають один з одним. В разі парного числа гравців кількість турів дорівнює кількості учасників мінус один. Якщо число учасників непарне, кількість турів дорівнює кількості гравців;

2) схевенінгенська система – в основному використовується для командних спортивних змагань. В такому командному спортивному змаганні кожен гравець однієї команди зустрічається з кожним гравцем команди-суперника. Кількість турів дорівнює кількості гравців в команді;

3) матчова система;

4) нокаут-система (олімпійська) система;

5) швейцарська система.

3. Визнані швейцарські системи утворення пар гравців:

система Ліма (The Lim System);

голландська система (The Dutch System);

система Дубова (Dubov System);

система Бурштейна (Burstein System).

4. Основні правила швейцарської системи для особистих турнірів:

гравці мають грати між собою не більше одного разу;

якщо кількість гравців непарна, один з них отримує т. з. bye : 1 очко, без суперника та кольору;

гравець, який отримав очко без гри, не має отримувати bye;

різниця кольорів гравця не має бути $>+2$ або <-2 за виключенням останнього туру для гравців з результатом 50% або вище, якщо це допоможе уникнути додаткових флоатерів (гравців які отримують суперника з більшою або меншою кількістю очок);

жодний гравець не має отримувати три рази поспіль один колір за виключенням останнього туру для гравців з результатом 50% або вище, якщо це допоможе уникнути додаткових флоатерів;

призначення кольорів відбувається у порядку пріоритету:

надати обом гравцям колір переваги;

надати колір за сильною перевагою;

різниця між кількістю очок суперників має бути якомога меншою (ідеально дорівнювати нулю);

правила утворення пар мають бути прозорими для простоти їх пояснення гравцям відповідальною особою;

для адміністрування турнірів необхідно використовувати спеціалізовані комп'ютерні програми.

5. Список програм, затверджених для адміністрування шахових спортивних змагань та, у тому числі, для утворення пар учасників за швейцарською системою:

Vega, <http://vegachess.com/>;

SwissSys, <http://swisssys.com/>;

SwissMaster, <http://schaakbond.nl/swissmaster>;

Swiss-Manager, <http://swiss-manager.at/>;

Swiss-Chess, <http://swiss-chess.de/>;

UTU Swiss, <http://utuswiss.co.uk/>;

ChessManager, <http://www.chessmanager.com/en>;

STOP, <https://www.freebasic-portal.de/>;

TournamentService, <http://tournamentservice.com/>;

Tornelo, <https://tornelo.com/>;

Chess Online, <https://chessresults.ru/en/copp/>.

6. Загальні правила утворення пар учасників спортивних змагань:

1) головний організатор спортивного змагання має підготувати церемонію жеребкування першого туру, за можливістю відкриту для гравців, гостей та мас-медіа. Відповідальність за саму процедуру жеребкування лежить на головному судді;

2) жеребкування бажано проводити не менш ніж за 12 годин (одна ніч) перед початком першого туру. Усі учасники мають бути присутніми на церемонії жеребкування. Гравець, який не прибув вчасно на жеребкування, може бути включений за розсудом головного судді. Після цього пари першого туру мають бути оголошені якомога швидше;

3) якщо гравець вибуває або виключається зі спортивного змагання після жеребкування, але до початку першого туру, або виникла потреба додати нових гравців, оголошені пари гравців мають залишитися без змін. Утворення додаткових пар учасників або зміни можуть бути зроблені на розсуд головного судді після його консультацій з гравцями, яких стосуються такі зміни, але тільки так, щоб мінімізувати поправки до вже оголошених пар гравців;

4) для утворення пар у турнірах за коловою системою використовуються таблиці Бергера (Додаток 1), за необхідності, пристосовані для двоколових спортивних змагань;

5) система утворення пар для турнірів за швейцарською системою має бути оголошена заздалегідь;

б) у разі використання іншої системи утворення пар вона має бути оголошена заздалегідь.

7. Утворення пар учасників з обмеженнями:

1) якщо утворення пар якимось чином обмежується, наприклад, гравці однієї федерації, якщо можливо, не мають зустрічатись в останніх трьох турах, це має бути доведено до відома гравців якомога раніше;

2) для колових турнірів таке жеребкування з обмеженнями може бути проведено за допомогою наведених таблиць Варми (Додаток 2), які можуть використовуватися для турнірів із кількістю гравців від 10 до 24;

3) у разі жеребкування з обмеженнями суддя заздалегідь готує непозначені конверти, в кожному з яких міститься один із нижчезазначених номерів. Конверти, в яких знаходяться групи номерів, вкладаються в непозначені конверти більшого розміру;

4) порядок жеребкування гравців описується заздалегідь, як наступний: гравці федерації, яка має найбільшу кількість представників, тягнуть жереб першими. Якщо дві або більше федерацій мають однакову кількість представників, послідовність жеребкування визначається в алфавітному порядку федерації, регіону, клубу тощо. Серед гравців однієї федерації послідовність визначається в алфавітному порядку їх прізвищ;

5) наприклад, перший гравець першої групи з найбільшою кількістю гравців має вибрати один із великих конвертів із достатньою кількістю номерів учасників і потім витягти з цього конверту один із номерів. Інші гравці тієї ж

групи мають також тягти їх номери з того ж конверту. Номери, що залишилися, використовуються іншими гравцями;

б) потім гравці наступної групи тягнуть жереб, процедура повторюється, доки всі гравці не витягнуть свої номери.

III. Шахові спортивні дисципліни

Спортивні змагання з виду спорту «шахи» проводяться у наступних спортивних дисциплінах:

- класичні (стандартні) шахи;
- блискавична гра (бліц);
- швидка гра (рапід);
- розв'язання шахових композицій;
- складання шахових композицій (з відповідними підрозділами);
- шахи Фішера;
- онлайн шахи.

IV. Організація проведення спортивних змагань

1. Організація, відповідальна за проведення спортивного змагання, зобов'язана призначити суддівську колегію, організувати фінансове, матеріально-технічне забезпечення, медичне обслуговування, підготувати місця проведення спортивних змагань тощо.

Організація може доручити вирішення технічних питань головному організатору або створити організаційний комітет, який відповідатиме за всі фінансові, технічні та організаційні питання.

Для забезпечення безперебійного перебігу спортивних змагань головний організатор і головний суддя мають працювати в тісному контакті один з одним.

2. Головний організатор несе відповідальність у тому числі за:

- підготовку Регламенту офіційного спортивного змагання;
- своєчасну розсилку запрошень;
- підготовку персоналу і обладнання для боротьби з читерством (користуванням підказок під час партій);
- завчасну відповідну реєстрацію турніру для обрахунку рейтингу гравців;
- регламент роботи ЗМІ;
- нагляд за роботою технічного персоналу спортивних змагань тощо.

3. Регламент офіційного спортивного змагання (далі - Регламент) – документ, який визначає умови його проведення та має включати наступні розділи:

- 1) цілі і завдання заходу;

- 2) строки і місце проведення заходу;
- 3) організація та керівництво проведенням заходу;
- 4) вимоги до учасників заходу;
- 5) вид заходу (спортивні змагання – особисті, командні, особисто-командні);
- 6) програма проведення спортивних змагань;
- 7) безпека та підготовка місць проведення заходу (з урахуванням вимог законодавства);
- 8) умови визначення першості та нагородження переможців і призерів;
- 9) умови фінансування заходу та матеріального забезпечення учасників;
- 10) строки та порядок подання заявок на участь у заході;
- 11) інші умови, які забезпечують якісне проведення конкретного заходу.

4. Якщо інше не встановлено Регламентом, зміни і доповнення до Регламенту спортивних змагань має право вносити виключно та організація, яка його затвердила. Учасники спортивних змагань мають бути негайно повідомлені щодо змін.

5. За необхідності організатором формується мандатна комісія. Представники гравців або ж вони самі мають пред'явити документи відповідно до переліку:

допуск до спортивних змагань (медична довідка, що підтверджує стан здоров'я спортсмена);

розрядну (кваліфікаційну) книжку і виписку або ксерокопію з неї (для підтвердження рівня професійної підготовки спортсмена);

паспорт (свідоцтво про народження) і його ксерокопію;

медичну (спортивну) страховку;

заявку від представництва спортивної організації.

Протокол мандатної комісії має відображати документи, представлені спортсменом для участі в спортивних змаганнях.

6. Регламентом може бути передбачена заявка на участь, яка подається до мандатної комісії в паперовому вигляді під час реєстрації учасників спортивних змагань у строки, встановлені Регламентом. Заявка має містити наступну інформацію:

назва спортивних змагань;

організація, яка проводить спортивні змагання;

перелік спортсменів, які беруть участь в спортивних змаганнях, із зазначенням дати народження і спортивного розряду;

дані організації, ФСТ, які представляють гравці;

прізвище, ім'я, по батькові тренера / тренерів;

додаткові дані відповідно до вимог, що пред'являються організаторами спортивних змагань.

Заявка завіряється офіційною печаткою спортивної організації.

V. Учасники спортивних змагань

1. Категорії гравців та їх обов'язки

1. Види спортивних змагань в залежності від статі гравців:
відкриті спортивні змагання (чоловіки та жінки);
спортивні змагання серед жінок.

2. Вікові групи спортсменів:

ветерани – старше 50 років;

ветерани – старше 65 років;

дорослі – старше 21 року (старше 23 років в шаховій композиції);

юніори – до 20 років (для шахової композиції до 23 років);

юніорки – до 20 років (для шахової композиції до 23 років);

молодь:

юнаки (до 18 років);

дівчата (до 18 років);

юнаки (до 16 років);

дівчата (до 16 років);

юнаки (до 14 років);

дівчата (до 14 років);

кадети:

хлопчики (до 12 років);

дівчата (до 12 років);

хлопчики (до 10 років);

дівчата (до 10 років);

хлопчики (до 8 років);

дівчата (до 8 років).

3. Розрахунок вікової категорії гравця здійснюється станом на 1 січня року, у якому проводиться відповідне спортивне змагання.

4. Дозволяється участь спортсменів у спортивних змаганнях у старших вікових групах за умови відповідності вимогам, що пред'являються до кваліфікації учасників Регламентом.

5. Дозволяється участь жінок (юніорок, дівчат) у відкритих спортивних змаганнях.

6. Умови допуску учасників до спортивних змагань встановлюються Регламентом. В залежності від вимог Регламенту допуск спортсменів може бути обмежений віком, рівнем спортивної кваліфікації і так далі. До участі в

спортивних змаганнях спортсмени допускаються мандатною комісією або, у випадку її відсутності, головним суддею.

Відповідно до Регламенту підставою для допуску спортсмена до спортивних змагань за медичними показниками має бути відповідна заявка, завірена підписом лікаря і його особистою печаткою.

7. До мандатної комісії крім оригіналу заявки на участь у спортивному змаганні мають бути представлені для перевірки документи:

паспорт громадянина України або інший документ, що засвідчує особу;
поліс обов'язкового медичного страхування і поліс страхування життя і здоров'я від нещасних випадків (оригінали) передбачені пунктом 2 частини 4 статті 6 Закону України «Про страхування» і дійсні протягом терміну проведення спортивного змагання.

8. Регламентом можуть встановлюватися й інші документи, необхідні для подання в мандатну комісію.

Регламентом спортивних змагань V-VI рангу, спортивних змагань фізкультурно-спортивних та інших організацій, може бути встановлений інший порядок допуску до спортивних змагань з поданням тільки документів, зазначених в Регламенті.

9. Допуск спортсменів до участі в спортивних змаганнях здійснюється на підставі заявки на участь в спортивних змаганнях в рамках діючих квот, встановлених Регламентом.

10. Особи, які не досягли віку, зазначеного як мінімальний для участі в спортивних змаганнях, не допускаються до участі в них.

11. Особи, щодо яких застосована і діє спортивна санкція у вигляді дискваліфікації, не допускаються до участі в спортивних змаганнях.

12. Особа, яка не пред'явила документ, що засвідчує особу або документ, що засвідчує можливість брати участь в спортивних змаганнях за медичними показаннями, не допускається до участі в них.

13. Члени оргкомітету спортивних змагань, судді і інші офіційні особи спортивних змагань не можуть брати участь в цих спортивних змаганнях як спортсмени.

14. Гравці не мають права припускатися дій, що дискредитують шахи.

15. Спортивні змагання проводяться в спеціально відведеному місці – ігровій зоні. Ігрова зона включає ігровий майданчик, кімнати для відпочинку, приміщення для прийому їжі, місце для куріння та інші місця, зазначені суддею. Ігровий майданчик – місце, де відбуваються партії спортивного змагання. Гравцям не дозволяється залишати ігрову зону без дозволу судді. Гравцю, за яким черга ходу, не дозволяється залишати ігровий майданчик без дозволу судді. Особам, які не є гравцями або суддями, забороняється заходити

на територію ігрового майданчика без дозволу судді. Під час партії гравцям забороняється користуватися будь-якими записами, джерелами інформації, порадами або проводити аналіз партій на іншій дошці.

16. Під час партії гравцям забороняється мати при собі в ігровій зоні мобільні телефони або інші електронні засоби зв'язку а також пристрої, що можуть використані для підказок ходів. Регламент може дозволяти тримати перелічені пристрої у персональній сумці гравця за умови, що вони вимкнені. Гравцю забороняється заносити до ігрового приміщення таку сумку без дозволу судді. Якщо з'ясується, що гравець порушив цю вимогу, йому має бути зарахована поразка. Результат суперника – перемога. Регламент може передбачати інше, менш суворе покарання.

17. Суддя має право вимагати від гравця надати можливість для перевірки його одягу, сумок або інших персональних речей, в окремому приміщенні та без свідків. Суддя або особа, призначена суддею для виконання огляду, має бути тієї самої статі що й гравець. Якщо гравець відмовляється задовольнити таку вимогу, суддя має право покарати його.

18. Куріння дозволяється тільки в місцях, зазначених суддею.

19. Гравці, які закінчили свої партії, вважаються глядачами.

20. Гравцю забороняється відвертати увагу або турбувати суперника в будь-який спосіб. Це включає, зокрема, безпідставні заяви та пропонування нічиєї або внесення до ігрового майданчика джерела шуму.

21. За порушення будь-якого з пунктів Правил шахової гри або цих Правил накладаються відповідні стягнення.

22. Гравцю, який наполегливо відмовляється дотримуватися Правил шахової гри, зараховується поразка у цій партії. Результат його суперника визначається суддею. Якщо обидва гравці визнаються винними, їм обом зараховується поразка у цій партії.

23. Гравець має право звернутися до судді щодо тлумачення специфічних пунктів Правил шахової гри.

24. Якщо Регламентом не передбачено інше, гравець має право оскаржити будь-яке рішення судді, навіть якщо гравець вже підписав бланк запису партії.

2. Роль капітанів у командних спортивних змаганнях

1. Командні спортивні змагання – спортивні змагання, в яких результати окремих партій в рівній мірі впливають на підсумковий результат групи гравців.

Залежно від конкретного Регламенту від капітана можуть вимагати надавати до встановленого часу письмовий список гравців команди, що беруть участь в кожному турі. Якщо такий список не буде надано до призначеного

часу, в цьому турі використовується список команди, представлений до необхідного часу до початку спортивного змагання, починаючи з першого поіменованого в списку гравця. Капітан має повідомити гравцям результати жеребкування.

2. В командних спортивних змаганнях з початку будь-якого туру в команді-учасниці має бути присутнім не менше 50 відсотків гравців. Якщо з початку будь-якого туру присутні менше половини гравців присутнім гравцям не дозволяється починати партії. Для (турнірів) спортивних змагань інших рівнів це правило не обов'язкове, але рекомендується. В кінці гри капітан має підписати протокол із зазначенням результатів матчу.

3. Капітану команди дозволяється залишати ігровий майданчик або повертатися на нього тільки з дозволу судді.

4. Під час гри капітан команди (як і гравці) не може стояти за спиною команди суперника.

5. Якщо капітан команди бажає поговорити з одним зі своїх гравців, він має спочатку звернутися до судді. Потім капітан команди має поговорити з гравцем в присутності судді, використовуючи мову, зрозумілу судді. Така ж процедура застосовується, якщо гравцеві необхідно поговорити з капітаном.

6. Капітан має право давати поради гравцям команди зробити або прийняти пропозицію щодо нічиєї, якщо Регламентом не передбачено інше. Капітан має обмежуватися короткою інформацією, що базується на обставинах матчу. Він може запропонувати гравцю варіанти: «пропонуйте нічию», «погоджуйтесь на нічию» або «здайте партію». Наприклад, коли гравець питає, чи може він прийняти пропозицію нічиєї, капітан має відповісти «так», «ні» або залишити рішення самому гравцю. Капітан зобов'язаний утримуватись від будь-яких втручань у хід гри. Він не може надавати гравцю ніякої інформації відносно позиції на шаховій дошці чи консультувати будь-кого відносно становища у партії. Хоч порада капітана досить вагома для гравця, він може не приймати цю пораду. Капітан не може діяти від імені гравця відносно його партії без його відома і схвалення.

7. В разі проведення спортивних змагань із використанням інформаційної телекомунікаційної мережі «Інтернет» капітан (представник) зобов'язаний:

отримати на електронну адресу логіни, паролі учасників команди;

встановити веб-камеру, підключену до комп'ютера, таким чином, щоб вона охоплювала всіх учасників в ігровому приміщенні;

в разі виникнення технічних проблем запросити технічного працівника, узгодженого з суддею;

під час туру перебувати в окремій онлайн-конференції з суддівською колегією.

8. Капітан команди має підтримувати команду, щоб вона завжди діяла у спортивному дусі.

9. Капітан (представник) команди може делегувати функції іншій особі за умови, що він заздалегідь у письмовій формі проінформує головного суддю.

3. Вимоги до одягу учасників (дрес-код)

1. Учасники, посадові особи (судді, капітани, тренери та інші особи, які з дозволу судді знаходяться в ігровій зоні) мають дотримуватися дрес-коду. Учасники та офіційні особи мають перебувати в охайному та чистому вигляді.

2. Гравці зобов'язані дотримуватися кодексу повсякденного одягу, що означає:

для чоловіків – штани або джинси, сорочка з довгим рукавом (альтернативно футболка або поло), мокасини або сліпони, шкарпетки, туфлі, черевики або кросівки (пляжні капці не дозволяються), за потреби – спортивний кардіган або водолазка чи блейзер. Штани, джинси, а також сорочки та поло не надмірного зносу, без пошкоджень і запаху тіла;

для жінок – блузки, водолазки, футболки чи поло, брюки, джинси чи штани, спідниці, сукні та відповідне взуття (черевики, балетки, взуття на середньому каблучі або на високих підборах, кросівки з носком) або будь-яку іншу відповідну модифікацію одягу;

дозволяється носити піджак, жилет або светр, шарф, а також прикраси (сережки, намисто тощо), узгоджені з нарядом;

деталі одягу мають бути чистими і свіжими, не мати надмірного зносу або дірок;

під час партій дозволяється носити окуляри, краватки, але без шапок чи капелюхів, за винятком релігійних вимог;

загалом дрес-код вимагає поєданого, гармонійного, цілісного вигляду кольорів, тканин, взуття та аксесуарів як для чоловіків, так і для жінок;

дозволяються національні костюми, які вписуються в загальновизнаний дрес-код і не є образливими або непристойними для інших.

VI. Вимоги до місць проведення спортивних змагань та інвентарю

1. Місце проведення спортивних змагань

1. Офіційні спортивні змагання згідно з Постановою КМУ від 18.12.1998 № 2025 «Про порядок підготовки спортивних споруд та інших спеціально відведених місць для проведення масових спортивних та культурно-

видовищних заходів» проводяться тільки на спортивних спорудах і у спеціально відведених місцях, прийнятих до експлуатації комісіями з контролю за станом спортивних споруд та інших спеціально відведених місць для проведення масових спортивних заходів суддівськими колегіями, у разі суворого дотримання всіма суб'єктами норм і правил експлуатації споруд та місць розташування учасників заходу, місць загального користування, інженерних систем та систем оповіщення, санітарно-гігієнічного режиму приміщень, арен і територій; норм готовності засобів пожежогасіння, спортивно-технологічного устаткування та інвентарю; правил проведення спортивних змагань з видів спорту, правил поведінки учасників і глядачів, правил пожежної безпеки, інших нормативних актів та вимог.

2. Використовується стандартне освітлення. Освітлення не має відкидати тіні або викликати відблиски від шахових фігур. Треба з обережністю ставитися до освітлення, створеного за допомогою прямих сонячних променів, особливо, якщо воно змінюється під час гри. Рівень освітлення шахівниці має складати не менше 400 люкс.

3. Бажано, щоб у приміщенні (ігровому майданчику) було килимове покриття. Може бути необхідним просити гравців не носити взуття на жорсткій підшві та високих підборах.

4. Всі зони, до яких гравці мають доступ під час гри, мають бути ретельно перевірені.

5. У спортивних змаганнях найвищого рівня норма площі, що припадає на одного гравця, має дорівнювати принаймні 4,5 квадратних метри. Для спортивних змагань нижчих рівнів може вважатися прийнятною норма у два квадратних метри. Партії не можуть проходити занадто близько до дверей. Між рядами гравців мають бути проходи завширшки не менше 2,5 метра. Бажано не використовувати довгих, безперервних рядів. Де це можливо, гравці мають грати за окремими столами.

6. Шаховий стіл має довжину не менше подвоєної довжини дошки і ширину від 15 см до 20 см більше, ніж шахівниця. Рекомендовані розміри столу (100 см до 120 см) x (80 см до 83 см). Рекомендована висота столу – 74 см. Стільці мають бути зручними для гравців. Для проведення дитячих змагань має бути виданий окремий дозвіл. Потрібно прийняти заходи для запобігання будь-якого шуму в разі переміщення стільців.

7. Умови для обох гравців в партії мають бути однаковими. Зв можливістю, умови для всіх гравців у спортивному змаганні мають бути однаковими.

2. Шаховий інвентар та устаткування

1. За можливістю використовуються дерев'яні шахові дошки (шахівниці). В іншому разі рекомендовано використання шахових дошок, що виготовлені з пластику або картону. У всіх випадках дошка має бути жорсткою. Може використовуватися дошка, виготовлена з каменю або мармуру з квадратами відповідних світлих і темних кольорів, за умови, що головний суддя вважатиме це прийнятним. Натуральне дерево з достатнім контрастом, наприклад, берези, клена або ясеня з волоським горіхом, туку, буку тощо, також може бути використане для дошок, які мають бути з матовою або нейтральною обробкою, але ні в якому разі не глянцевою. Такі поєднання кольорів як коричневий, зелений, або дуже світло-коричневий і білий, кремовий, білий колір слонов'ячої кістки, бежевий тощо можуть бути використані для шахових квадратів на додаток до природних кольорів. Бажано, щоб сторона квадрата дорівнювала двом діаметрам основи пішака. Зокрема, сторона квадрата має дорівнювати 5,5 см. Зручний стіл (підходящої) відповідної висоти може мати інкрустовану шахову дошку. Якщо стіл і дошка відокремлені один від одного, остання має бути закріплена і таким чином запобігати переміщення під час гри.

2. Якщо використовуються механічні шахові годинники, вони мають пристрій («прапорець»), який сигналізує момент, коли годинникова стрілка вказує повну годину. Прапорець має бути налаштований так, щоб його падіння можливо ясно побачити, дозволяючи суддям і гравцям перевірити час. Годинник не має відблискувати, це може зробити неможливим його використання. Він має працювати безшумно, як тільки це можливо, щоб не заважати гравцям під час гри.

3. Якщо використовуються електронні шахові годинники, вони мають функціонувати в повній відповідності з Правилами ФІДЕ:

- 1) дисплей має весь час показувати час до завершення наступного ходу гравця;
- 2) дисплей має забезпечувати читання показань з відстані не менше трьох метрів;
- 3) гравець з відстані не менше 10 метрів має чітко бачити чий годинник ввімкнено;
- 4) у разі проходження контролю часу індикація на дисплеї має ясно сигналізувати, який з гравців пройшов контроль часу першим;
- 5) для контролю розряду батарей електронних годинників необхідна наявність індикатора низького рівня заряду батарей;
- 6) у разі низького заряду батареї годинник має продовжувати функціонувати бездоганно протягом принаймні ще 10 годин.

4. Особливу увагу слід приділити правильній індикації проходження контролю часу. У разі використання системи з накопичуванням або затримкою часу, годинник не може додавати будь-який додатковий час після проходження останнього контролю часу.

5. У випадку накладання покарання суддею годинник має давати можливість корекції часу та лічильника ходів не більше, ніж за 60 секунд.

6. Конструкція годинника має унеможливити стирання або зміну даних на дисплеї шляхом простих маніпуляцій.

7. Годинники мають короткий посібник користувача. Електронні шахові годинники, які використовуються для змагань ФІДЕ, мають бути схвалені технічною комісією ФІДЕ.

8. Протягом усього спортивного змагання мають використовуватися годинники одного типу.

VII. Суддівство споривних змагань

1. Основні функції судді та обов'язки суддів

1. Суддя – фізична особа, яка пройшла спеціальну підготовку і отримала відповідну кваліфікаційну категорію судді (з шахів) та уповноважена забезпечувати дотримання правил спортивних змагань, положень (регламентів) про спортивні змагання, а також забезпечувати достовірність зафіксованих результатів.

Судді з шахів зобов'язані бути чесними і неупередженими під час суддівства спортивних змагань, бути прикладом для спортсменів і тренерів, дотримуватись Правил, сприяти вихованню спортсменів, вести непримиренну боротьбу зі всіма випадками недисциплінованості і грубості, нетактовності, порушенням Правил, активно сприяти пропаганді шахів.

Суддя спортивних змагань (за винятком міжнародних спортивних змагань узгоджених між ФІДЕ та ФШУ) з обрахунком рейтингу ФІДЕ, які проводяться на території України, має бути членом ФШУ. В іншому випадку така кандидатура має бути погоджена Виконкомом ФШУ.

2. Головний суддя та члени суддівської колегії спортивних змагань відповідного рівня призначаються організацією, яка відповідає за їх підготовку та проведення згідно з рекомендаціями відповідних федерацій та колегій суддів після консультацій з організаторами спортивних змагань на місцях. Головний суддя зобов'язаний мати відповідну кваліфікацію та достатній досвід проведення та суддівства спортивних змагань відповідного рівня. Обов'язки головного судді та членів суддівської колегії визначаються цими Правилами та іншими нормативними документами організації, що проводить спортивні змагання.

3. Крім обов'язків, передбачених Правилами шахової гри та Правилами, суддя зобов'язаний:

- забезпечити фейр-плей (Fair Play);
- діяти в інтересах найкращого проведення спортивних змагань;
- забезпечувати доброзичливу ігрову обстановку;
- стежити за тим, щоб гравцям не заважали;
- контролювати перебіг спортивних змагань;
- вжити спеціальних заходів в інтересах шахістів-інвалідів та гравців, яким потрібна медична допомога.

4. Суддя має стежити за партіями, особливо, коли у гравців залишається обмаль часу, домагатись виконання ними рішень, які він приймає, та, у разі необхідності, накладати на гравців відповідні стягнення.

5. Суддя може призначити асистентів для стеження за партіями, наприклад, у випадку, коли у кількох гравців залишається обмаль часу.

6. Суддя може додати одному чи обом гравцям додатковий час, якщо під час партії виникали перешкоди зовнішнього характеру.

7. Суддя не може втручатися у гру, за винятком випадків, що вказані в Правилах шахової гри. Він не може вказувати кількість завершених ходів, за винятком тих, що вказані в Правилах шахової гри, коли хоча б один прапорець впав. Суддя має утримуватись від інформування гравця щодо завершення ходу суперником, або що гравець забув перемкнути шаховий годинник.

8. Якщо хтось з присутніх побачить порушення, він може повідомити тільки суддю. Гравці в інших партіях не можуть обговорювати гру чи будь-яким іншим чином заважати грі. Глядачам забороняється заважати грі. У разі необхідності суддя може вивести порушників з ігрової зони.

9. Без дозволу судді забороняється користуватися мобільним телефоном або іншим засобом зв'язку в ігровій зоні та суміжних зонах, зазначених суддею.

10. Суддя може накласти одне (або більше) з таких стягнень:

- попередження;
- надання супернику додаткового часу;
- зменшення часу, що залишився у порушника;
- збільшення очок у партії супернику до максимально можливого у цій партії;
- зменшення очок у партії у порушника;
- зарахування порушнику поразки у партії (результат суперника визначає суддя);
- штраф (завчасно оголошений);
- вилучення з певних турів спортивного змагання;
- вилучення зі спортивного змагання.

11. Мінімальна кількість суддів у спортивних змаганнях визначається:
у всеукраїнських особистих і командних спортивних змаганнях – один суддя на одну партію, в обласних та міських спортивних змаганнях – один суддя на 4 партії, в інших спортивних змаганнях – один суддя на 5 партій;
в разі проведення спортивних змагань у різних приміщеннях чи в різні зміни призначаються додатково заступники головного судді у кількості, що забезпечує їх роботу в усіх приміщеннях і в усі зміни;
якщо на головного суддю чи його заступників припадає більше 4 суддів на кожного, призначаються додатково старші судді, щоб указане співвідношення було витримане;
для кваліфікаційних спортивних змагань мінімальна кількість суддів встановлюється Положенням про Єдину спортивну класифікацію України;
у жодному спортивному змаганні не може бути менше ніж двоє суддів.

2. Головна суддівська колегія

1. Суддівська колегія спортивних змагань комплектується відповідною Президією колегії суддів та затверджується організацією, що проводить спортивні змагання, не пізніше, ніж за 30 днів до початку спортивних змагань.
2. На головну суддівську колегія (далі ГСК), до складу якої входять: головний суддя, його заступники, головний секретар, покладаються безпосередні обов'язки з підготовки та проведення спортивних змагань. Головою ГСК є головний суддя спортивних змагань.
3. Головний суддя та головний секретар у разі необхідності підготовки ігрового приміщення мають прибути на місце спортивних змагань за одну добу до дня приїзду учасників та суддів.
4. ГСК зобов'язані забезпечувати виконання цих Правил і Регламенту спортивних змагань.
5. Члени ГСК мають право:
за необхідності вносити зміни до розкладу спортивних змагань, поінформувавши щодо цього всіх учасників;
якщо це передбачено Регламентом спортивних змагань, змінювати (уточнювати) Регламент спортивних змагань.
6. Судді спортивних змагань, які були залучені до суддівства, мають бути членами ФШУ, мати відповідну кваліфікаційну категорію спортивного судді та пройти у встановленому порядку курси підвищення кваліфікації суддів. Судді зобов'язані знаходитися на призначених їм головним суддею або заступником головного судді місцях від початку спортивних змагань до їх закінчення.

7. З метою контролю за якістю роботи суддів та надання їм практичної допомоги Президія колегії суддів ФШУ має право призначити інспектора спортивних змагань, який може входити до складу суддівської колегії спортивних змагань, на які він призначений.

8. Головний суддя є головою суддівської колегії спортивних змагань. Він керує роботою суддів безпосередньо або через своїх заступників та забезпечує дотримання Правил та Регламенту.

9. Головний суддя виконує наступні функції:

бере участь у роботі організаційного комітету, як у період підготовки спортивного змагання, так і під час його проведення;

проводить організаційні збори учасників (відкриття), оголошуючи Регламент, додаткові умови, розклад, жеребкування, а також заключні збори учасників з інформацією щодо підсумків спортивного змагання;

вирішує питання виходу і виключення учасників (команд) із спортивного змагання, звільнення від гри, неявку чи запізнення на гру, накладає стягнення за порушення дисципліни;

складає звіт про спортивні змагання і подає його підсумки організації, що проводила спортивні змагання у відповідності до форми звітності даної організації;

відповідає за реєстрацію турніру у відповідних кваліфікаційних комісіях, встановленню кваліфікаційних норм, підготовку та передачу підсумкових матеріалів відповідним кваліфікаційним комісіям ФШУ та ФІДЕ для обрахунку національного та міжнародного рейтингів шахістів. Видає відповідні довідки та сертифікати спортсменам та суддям щодо виконання відповідних кваліфікаційних нормативів;

сприяє висвітленню перебігу спортивних змагань та їх підсумків на відповідних сайтах та у інших засобах масової інформації.

10. Перед початком спортивного змагання головний суддя у відповідності до Регламенту встановлює особи спортсменів, перевіряє наявність медичних допусків, полісів страхування на період проведення спортивного змагання, заявок тощо. Регламент може передбачати створення мандатної комісії (3-5 осіб під керівництвом головного судді) з тими ж самими функціями. Рішення мандатної комісії оформлюється відповідним протоколом. Форма протоколу та заявки на участь у спортивному змаганні встановлюються організатором спортивного змагання.

11. Під час турніру суддівська колегія має реєструвати результати кожного туру, спостерігати за належним перебігом спортивних змагань, забезпечуючи порядок в ігровому приміщенні та зручні умови під час гри та керувати роботою технічного персоналу спортивного змагання.

12. Перед початком спортивного змагання головний суддя: перевіряє всі умови для гри, включаючи ігрову зону, ігровий майданчик, освітлення, опалення, кондиціонування та вентиляцію, шум та інше (перевірку рекомендується проводити у години, на які заплановано проведення спортивних змагань);

забезпечує, за допомогою організаторів, все необхідне обладнання;

залучає достатню кількість помічників та допоміжного персоналу.

Головний суддя має гарантувати, що умови проведення спортивних змагань для гравців та суддів є задовільними. Рішення головного судді відносно відповідності всіх ігрових умов вимогам Правил шахів та Правил є вирішальним.

13. За відсутності головного судді його обов'язки виконує один із його заступників.

14. Головний секретар працює під керівництвом головного судді та виконує обов'язки:

бере участь у роботі мандатної комісії;

готує, опрацьовує та розповсюджує суддівську документацію;

керує роботою секретарів спортивних змагань;

контролює якість оформлення протоколів спортивних змагань та здійснює підрахунки особистих та командних результатів;

надає інформацію (з дозволу головного судді) щодо ходу спортивних змагань представникам команд та ЗМІ;

готує матеріали до звіту про спортивні змагання відповідно до вимог організатора, підписує витяги з протоколів.

3. Апеляційні журі, позови та протести

1. Правила не можуть охоплювати всі можливі ситуації, що виникають під час гри, а також не можуть передбачити усі організаційні питання. У тих випадках, які повністю не підпадають під дію пунктів Правил, правильне рішення може бути прийнято на підставі пунктів, в яких розглядаються аналогічні ситуації. Правила виходять з того, що судді є достатньо компетентними, мають здоровий глузд і є абсолютно об'єктивними. В разі виникнення суперечок головний суддя або головний організатор, відповідно, мають докласти зусиль для мирного розв'язання. Якщо це не вдається, то у випадках, коли Правилами чи Регламентом не передбачено покарань, вони мають незаперечне право накладати їх за власним розсудом. Вони мають прагнути підтримувати дисципліну або запропонувати інші рішення, які здатні задовольнити ображені сторони.

2. Якщо Регламентом спортивного змагання передбачено створення апеляційного комітету (журі), головний суддя та головний організатор мають забезпечити, щоб апеляційний комітет був обраний до початку першого туру, а зазвичай, під час жеребкування. Рекомендовано, щоб він складався з голови, не менш двох членів та двох резервних членів. Бажано, щоб до складу Комітету входило не більш одного представника від одного регіону. Ні суддя, ні адміністратор або гравець, залучений до суперечки, що виникла, не можуть входити до складу апеляційного комітету під час розгляду цього конфлікту. Такий комітет має складатися з непарної кількості членів з правом голосу. Члену апеляційного комітету має бути не менше 18 років.

3. Гравець може оскаржити будь-яке рішення головного судді або головного організатора чи одного з їх асистентів. Рішення апеляційного комітету є остаточними.

VIII. Визначення переможців

1. Область застосування

Наступні правила визначення переможців застосовуються до всіх офіційних спортивних змагань з наступних дисциплін - класичні шахи, рапід, бліц, шахи Фішера, онлайн шахи.

2. Визначення місць учасників з однаковими результатами (гравців або команд):

1) Регламент турніру має визначати, чи будуть учасники з однаковою кількістю очок ділити одне й те саме місце в турнірній таблиці, або, якщо ні, то визначити спосіб їх ранжування;

2) доступні способи ранжування учасників з однаковою кількістю очок:
плей-офф за дошкою (пункт 3);
тай-брейки поза дошкою (пункт 4).

3. Плей-офф

Якщо потрібно проведення плей-офф, наступні параметри мають бути викладені в окремих положеннях турніру, якщо це необхідно:

чи проводяться плей-офф для всіх учасників, які з однаковими результатами розділили певні місця, чи тільки для конкретних місць (тобто, лише перше місце);

чи застосовується кваліфікація до плей-офф після застосування одного, деяких або всіх тай-брейків, вибраних у пункті 4;

система проведення (тобто, колова або нокаут);

спосіб утворення пар;

спосіб визначення кольорів;

контроль часу для всіх партій;

розклад турів, або перерва між кожною партією.

4. Тай-брейки (додаткові показники)

1) Тай-брейки мають форму впорядкованого списку, обраного Головним організатором або серед тих, які перераховані в пункті 5, або визначених у конкретному Регламенті.

Якщо необхідно, Головний суддя доповнює список, вибираючи додаткові тай-брейки з перелічених у пункті 5, та публікує список перед початком турніру.

2) У підсумковій турнірній таблиці учасники розташовуються в порядку, визначеному відповідним тай-брейком, починаючи з першого зазначеного тай-брейку і якщо однаковий результат зберігається то переходячи до наступного в списку. Коли список тай-брейків вичерпано, будь-який розподіл, що залишився, має бути розв'язаний жеребом.

3) На тай-брейках розраховується оцінка, яка може бути заснована на:

Тип А – партіях в підгрупах з учасниками, які мають однакові результати. Тай-брейки цього типу можуть неодноразово з'являтися у списку тай-брейків.

Тип В - особистих результатах учасників, значення яких можуть бути розраховані або спрогнозовані відповідними учасниками до або під час їх партій.

Тип С - підсумкових результатах суперників, вони можуть бути розраховані лише після закінчення туру або всього турніру

Тип D – попередньо відомі дані суперників (тобто, рейтинги, а також результати попередніх турів), і тому їх значення можна розрахувати після публікації жеребкування (тобто, до початку партій).

4) Якщо два учасники грали один з одним більше одного разу, кожна партія або матч розглядатиметься як окрема зустріч (за винятком випадків передбачених пунктом 6). Отже, дані суперників (тобто, рейтинги, очки) використовуватимуться в сумах і середніх значеннях стільки разів, скільки обидва учасника зіграли між собою.

5. Список та опис тай-брейків

Назва (за абеткою)	Тип	Акронім	-1
Усереднений Бухгольц суперників	CC	AOB	
Середній турнірний перфоманс суперників	DC	APPO	
Середній турнірний рейтинг перфоманса суперників	DC	APRO	
Середній рейтинг суперників	D	ARO	•

Бухгольц	C	BH	•
Особиста зустріч	A	DE	
Перший Бухгольц	D	FB	•
Кількість фактично зіграних партій	B	GE	
Система Койя для колових турнірів	BC	KS	
Кількість партій, зіграних чорними	B	BPG	
Кількість виграних партій	B	WON	
Кількість партій, виграних чорними	B	BWG	
Кількість перемог	B	WIN	
Точний турнірний перфоманс	DB	PTP	
Зоннеборн-Бергер	BC	SB	•
Сума прогресивних очок	B	PS	•
Турнірний рейтинг перфоманса	DB	TPR	
Тай-брейки для командних нокаутів			
Рахунок по дошкам	B	BC	
Виключення останньої дошки	B	BBE	
Результати на першій дошці	B	TBR	
Тай-брейки для командних змагань			
Розширений Зоннеборн-Бергер для команд	BC	ESB	•
Розширена особиста зустріч команд	A	EDE	
Матчеві або ігрові очки	B	MPvGP	
Сума очок та сили суперників	BC/B D	SSSC	

6. Особиста зустріч (Тип А, тобто, обрахований для кількох учасників)

1) Якщо деякі або всі учасники з однаковими результатами зустрічалися один з одним, сума результатів цих зустрічей використовується для ранжування кожного з такими застереженнями:

незіграні партії, на які не поширюється дія підпункту 2 пункту 15, виключаються, якщо конкретним регламентом турніру не передбачено інше; якщо включено, незіграні партії еквівалентні зіганим партіям;

всупереч положенням пункту 4, якщо два учасники зустрічалися більше одного разу, доданок, який вони використовують у вищезгаданій сумі, є середнє рахунка в цих партіях.

2) Якщо всі учасники з однаковими результатами зустрічалися один з одним, цей показник визначає всі місця серед них, за винятком будь-яких подальших однакових результатів між будь-якою їх підгрупою, для яких пункт 6 буде повторно застосований, доки не будуть вирішені подальші місця.

3) У турнірах за швейцарською системою, якщо учасники з однаковими результатами не зіграли всі партії один проти одного, але один з них має абсолютний показник, незалежно від результату незіграних партій, то цей учасник займає серед них перше місце – те саме стосується і другого місця, коли перше присвоюється таким чином; і так далі.

Пункт 6 має бути повторно застосована до всіх учасників цієї групи, що залишилися без ранжування.

7. Тай-брейки типу В (на основі власного результату учасника)

1) Кількість вигравів

Кількість турів, у яких учасник отримує (з грою чи без неї) стільки очок, скільки було нараховано за перемогу.

2) Кількість виграних партій

Кількість виграних партій за дошкою.

3) Кількість партій, зіграних чорними

Кількість партій, зіграних за дошкою чорними фігурами.

4) Кількість партій, виграних чорними

Кількість виграних партій за дошкою чорними фігурами.

5) Сума прогресивних очок

Після кожного туру учасник має певну кількість очок. Цей тай-брейк розраховується додаванням результатів учасника в кінці кожного туру.

6) Кількість фактично зіграних партій

Кількість турів учасника турніра зменшена на кількість турів які не були зіграні через звільнення від гри за жеребкуванням (т.з. bye), або через штрафні санкції.

8. Бухгольц та інші тай-брейки, що базуються на Бухгольці

1) Бухгольц

Сума очок кожного із суперників учасника.

2) Усереднене значення Бухгольця суперників

Середня оцінка Бухгольця суперників у партіях, що гралась за дошкою.

3) Попередній Бухгольц

Оцінка Бухгольця розрахована так, ніби всі партії останнього туру завершилися нічиєю.

Див. пункт 16 щодо обрахування незіграних турів.

9. Тай-брейки за результатами учасників та їх суперників

1) Зоннеборн-Бергер

Він розраховується шляхом додавання для кожного туру значення, отриманого шляхом множення остаточного рахунку суперників на очки, набрані проти них. Див. пункт 16 щодо обрахування незіграних турів.

2) Система Койя (для колової системи)

Кількість очок, набраних проти усіх суперників, які набрали принаймні 50% від максимально можливого результату турніру.

10. Тай-брейки на основі рейтингів

Ці тай-брейки не застосовуються у разі наявності в турнірі гравців без рейтингу, за винятком випадків, коли докладні правила поводження з гравцями без рейтингу включені до регламенту турніру або встановлені та опубліковані Головним суддею до початку турніру.

1) Середній рейтинг суперників

Середнє значення рейтингів суперників, у партіях, зіграних за дошкою, округлене до найближчого цілого числа (0,5 округлюється в більшу сторону).

2) Турнірний рейтинг перфоманс

Розраховане додавання до числа (названого різницею рейтингів, яка може бути від'ємною), отриманого в результаті перетворення дробового результату – кількості очок, набраних в партіях, зіграних за дошкою, поділеного на кількість партій (див. відповідну таблицю перерахунку у Рейтинговому Положенні ФІДЕ).

3) Повний турнірний перфоманс

Це ціле число, що відповідає найнижчому рейтингу, який матиме учасник, щоб його очікуваний результат був більшим або дорівнював його турнірному результату.

Очікуваний результат є сумою ймовірностей нарахування очок, які визначені в Рейтинговому Положенні ФІДЕ за допомогою таблиці перетворення рейтингових різниць у ймовірності нарахування очок.

Кожна різниця в рейтингах розраховується з використанням вищезгаданого найнижчого рейтингу та рейтингу кожного суперника, з яким зіграв учасник під час турніру.

У цьому перетворенні використовується повна рейтингова шкала (тобто без скорочення ± 400).

4) Середній [турнірний] перфоманс суперників

Середній турнірний перфоманс (СП) суперників, які грали за дошкою, округлений до найближчого цілого числа (0,5 округлюється в більшу сторону).

5) Середній абсолютний [турнірний] перфоманс суперників.

Середнє абсолютне значення перфоманса (СП) суперників, які грали за дошкою, округлене до найближчого цілого числа (0,5 округлюється в більшу сторону).

11. Командні тай-брейки

У командних турнірах у кожному матчі між двома командами можуть бути два типи результатів:

очки за матчі (МО) – очки, які нараховуються за командну перемогу, командну нічию та командну поразку;

ігрові очки (ІО) – сума індивідуальних очок, які набирає кожен гравець команди.

12. Тай-брейки для командних нокаутів

Незважаючи на те, що ці тай-брейки можуть використовуватися в командних змаганнях (пункт 13) і описуються як такі, вони є специфічними для командних нокаутів, коли обидві команди мають однакову кількість матчевих та ігрових очок.

Тільки для цих тай-брейків:

індивідуальні перемоги або поразки, отримані через штрафні санкції вважаються стандартними перемогами або поразками;

якщо команда при жеребкуванні за парами виявилась вільною від гри (bye), то отримані нею ігрові очки враховуються для кожної дошки та є такими ж, як ті, що призначаються за стандартну перемогу.

1) Рахунок по дошкам

Обчислюється шляхом призначення для кожної дошки значення, отриманого шляхом множення кількості ігрових очок, набраних на цій дошці (незалежно від того, хто на ній грав), на номер дошки (тобто, одне для першої дошки, два для другої дошки).

Чим нижчий загальний показник, тим вищий рейтинг.

Його можна використовувати лише тоді, коли всі команди мають (набрали) однакову кількість ігрових очок.

2) Результати на першій дошці

Це кількість ігрових очок, набраних на першій дошці в усіх партіях команди в турнірі, незалежно від того, хто грав на цій дошці.

Якщо результати на вищій дошці не є вирішальними, цей тай-брейк повторно застосується до наступної вищої дошки, яка ще не була обрахована. Продовжуйте застосовувати цей тай-брейк таким же чином, доки рівність не буде ліквідовано.

3) Виключення останньої дошки

Це кількість очок, отриманих на всіх дошках, крім останньої, у всіх партіях, які зіграла команда в турнірі, незалежно від того, хто грав на цих дошках.

Якщо виключення останньої дошки не є вирішальним, треба повторно застосувати цей тай-брейк до найнижчої дошки, яка ще не є виключена. Продовжуйте повторювати цей тай-брейк таким же чином, доки рівний рахунок не буде ліквідовано.

13. Тай-брейки для командних спортивних змагань

Усі тай-брейки, описані в пунктах 6-10, або деякі їх варіанти також можуть бути застосовані для команд, використовуючи очки МО або ІО для обрахунку тай-брейку команди – перший показник є основним за замовчуванням, якщо інше явно не вказано.

1) Матчеві очки або ігрові очки (МО та ІО)

Матчеві очки в командних спортивних змаганнях як основний показник і ігрові очки як тай-брейк або навпаки.

2) Розширений Зоннеборн-Бергер для команд

В разі поєднання МО та ІО доступні чотири комбінації тай-брейків Зоннеборна-Бергера. Можна використовувати будь-які з них або будь-які їх комбінації. Кожен (розширений) тай-брейк Зоннеборна-Бергера розраховується шляхом додавання для кожного суперника значення, яке визначається продуктом двох елементів:

загальна кількість МО або ІО, отриманих суперником після закінчення турніру;

кількість МО або ІО, отриманих проти цього суперника.

Існують такі чотири варіанти:

загальна кількість МО суперника $\times$ набрані МО;

загальна кількість МО суперника $\times$ набрані ІО;

загальна ІО суперника $\times$ набрані МО очок;

загальна ІО суперника $\times$ набрані ІО.

Див. пункт 16 щодо обрахунку незіграних турів

3) Розширена особиста зустріч команд

Застосовується правило особистої зустрічі (пункт 6), спочатку використовуючи основний показник (МО або ІО), а потім, якщо всі команди все ще мають однакові результати, використовується другий показник (тай-брейк).

Якщо дві команди все ще мають однакові результати як у МО, так і в ІО, у правилах спортивних змагань має бути зазначено, чи застосовуються тай-брейки для командних нокаутів (пункт 12), і, якщо так, які саме та в якому порядку.

Кожного разу, коли визначається нова підгрупа команд з однаковими результатами, нову підгрупу треба перезапустити згідно з першим абзацем підпункту 3 пункту 13.

4) Сума очок та сили суперників Цей тай-брейк є сумою таких двох показників:

другий показник результату команди (ІО, якщо перший показник є МО, або навпаки);

показник, що представляє силу його суперників (називається Силою суперників). Це значення є результатом наступного поділу: а. чисельник - значення Бухгольца команди, виходячи з основного показника (примітка: якщо значення цього тай-брейку має бути відомим перед початком останнього туру, застосовується попередній (Fore) Бухгольц). б. знаменник – нормалізуючий фактор, основний показник, поділений на найвищий другий показник (або на інше значення, якщо це передбачено Регламентом), який можна отримати в одній партії і округлений до найменшого цілого.

14. Модифікатор

Кожен тай-брейк на основі суми значень (які можуть виходити з результатів, рейтингів або будь-якого значення, обчисленого з їх використанням) можна перевизначити, застосувавши модифікатор, який є способом варіювати елементи, які є частиною розрахунку, зазвичай виключаючи деякі з цих елементів або, рідше, додаючи деякі:

1) Скорочення-1: Вилучити найменш значуще значення

Це найчастіше використовуваний модифікатор, що застосовується у багатьох тай-брейках. Найбільш часто використовувані:

Бухгольц-1 (вилучити суперника з найменшою кількістю очок);

Рейтинг-1 вилучити суперника з найнижчим рейтингом);

Сума прогресивних очок – 1 (вилучити рахунок, отриманий після першого туру);

Зоннеборн-Бергер-1 (вилучити суперника з найнижчим результатом - якщо їх більше одного, виключити того, з яким було досягнуто найгіршого результату).

У командних спортивних змаганнях усі розширені тай-брейки Зоннеборна-Бергера для команд (підпункт 2 пункту 13) розраховуються за винятком одного із суперників з основним показником (MP або IO), маючи вибір того, з яким було досягнуто найгіршого результату.

2) Скорочення-2: Вилучити два найменш значущих значення

Найчастіше використовується Бухгольц-2 .

3) Усереднений - 1: Вилучити найменше та найбільш значуще значення (у такому порядку)

Найчастіше використовується усереднений Бухгольц-1 .

4) Усереднений - 2: вилучити два найменших і два найбільш значущі значення (у такому порядку)

Найчастіше використовується усереднений Бухгольц-2

5) Поріг: Зміна порогу

Найбільш поширена модифікація в Койя: поріг у 50 відсотків від максимально можливого результату у турнірі може бути збільшений або

зменшений на половину очка за один раз, щоб відповідно менше або більше учасників брали участь у оцінці тай-брейку.

б) Усі модифікатори підпадають під дію пункту 16 – Обрахування незіграних турів

15. Незіграні тури

1) Незіграний тур — це будь-який тур, у якому учасник, незалежно від того чи мав суперника відповідно утворення пар учасників або не мав, не зіграв партію в особистому турнірі або у матчі у командного турніру.

2) У турнірах із заздалегідь визначеними парами партії результати яких були присуджені (штраф, неявка тощо – це єдині можливі незіграні тури) розглядаються як звичайні партії.

3) Для турнірів за швейцарською системою застосовується пункт 16.

16. Обрахування незіграних турів в швейцарських турнірах

В особистих або командних швейцарських турнірах тай-брейки Бухгольца (підпункт 1 пункту 8), Зоннеборна-Бергера (підпункт 1 пункту 9 та підпункт 2 пункту 13) та їх варіанти (Попередній Бухгольц, підпункт 3 пункту 8 і модифікатори (пункт 14), які прямо чи опосередковано базуються на результатах суперників та залежать від наявності незіграних турів у протоколах учасників.

1) У цьому розділі використовуються такі визначення:

Півочковий бue або нульочковий бue по запити учасника (примітка: при вибутті учасника з турніру після будь-якого туру - це нуль);

Доступний для гри тур: будь-який тур, у якому учасник зіграв свою партію або був звільнений від гри при жеребкуванні (bue), суперник не прибув на партію або інші непередбачені обставини, що призвели до отримання гравцем цілого очка через звільнення від гри

2) Незіграні тури (партії) можна розділити на такі категорії:

звільнення від гри при жеребкуванні і отримання при цьому очка;

зарахування перемоги без гри (неявка суперника тощо);

bue за запитом учасника, за яким слідує принаймні один доступний для гри тур;

зарахування поразки без гри (неявка суперника тощо);

bue за запитом учасника, за яким не слідує жодні доступні для гри тури.

3) Якщо учасник має незіграні тури, у такому випадку з єдиною метою обчислення тай-брейку його суперників, рахунок учасника коригується таким чином:

незіграні тури категорій (перші чотири абзаци підпункту 2 пункту 16) оцінюються за результатом (перемога, нічия, поразка), що відповідає нарахованій кількості очок або, для команд - матчевих та ігрових очок;

незіграні тури категорії (останній абзац підпункту 2 пункту 16) оцінюються як нічия.

4) Щоб розрахувати власний тай-брейк учасника, будь-який з його незіграних турів оцінюється так, ніби гра була проти віртуального суперника, який має таку саму кількість очок, як і сам учасник, і закінчилася з результатом (перемога, нічия, поразка), що відповідає нарахованій кількості очок.

Примітка: для командних змагань «очки» означають «матч-очки та ігрові очки».

5) Якщо використовується модифікатор, який вимагає скорочення найменш значущого показника (див. підпункти 1-4 пункту 14), рахунок на тай-брейку для учасника, який має штрафні програти або Bye по запити учасника серед незіграних турів, натомість обчислюється шляхом скорочення найменшого здобутку з незіграних турів такого роду, якщо такий здобуток не нижчий за найменш значущого показника - якщо він нижчий, немає винятку: найменш значуще значення видаляється (підпункт 1 пункту 14).

6) Правила спортивних змагань можуть заздалегідь визначати альтернативні положення до підпунктів 3-5 пункту 16.

ІХ. Медичне обслуговування спортивних змагань

Відповідно до статті 51 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» допуск осіб до занять фізичною культурою і спортом здійснює лікар спортивної медицини.

Організатор спортивного змагання має під час проведення змагання забезпечити медичний контроль, відповідний до чинного законодавства.

Лікар входить до складу суддівської колегії у якості заступника головного судді. Усі рішення лікаря спортивних змагань, прийняті в межах його компетенції, є обов'язковими до виконання спортсменами, тренерами та судьями.

Медичне забезпечення та допуск до спортивних змагань регламентується наказом Міністерства молоді та спорту України та Міністерства охорони здоров'я України від 15.07.2020 року № 603/1608 «Про медичне забезпечення проведення фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 31 липня 2020 р. за № 731/35014.

Послуги зі спортивної медицини особам, які займаються фізичною культурою та спортом, надають заклади лікарсько-фізкультурної допомоги та

заклади охорони здоров'я, що мають у штаті посаду лікаря зі спортивної медицини та мають право на проведення медичних оглядів та надання медичного допуску особам до занять фізичною культурою та спортом, у тому числі з обов'язковим диспансерним наглядом

Х. Антидопінгові правила

Антидопінгові заходи під час спортивних змагань організовуються і проводяться відповідно до Закону України «Про антидопінгову діяльність у спорті», Положення про Національний антидопінговий центр, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.07.2002 № 1063 (зі змінами), Антидопінгових правил Національного антидопінгового центру України (далі – НАДЦ), затверджених наказом НАДЦ від 22.12.2023 № 204-ОС, Всесвітнього антидопінгового кодексу та відповідних Міжнародних стандартів ВАДА.

Відбір допінг-проб може проводитись під час усіх офіційних спортивних змагань та поширюється на всіх спортсменів, які беруть участь у спортивних змаганнях.

Організатори спортивних змагань:

здійснюють заходи щодо запобігання участі відсторонених або тимчасово відсторонених від спортивної діяльності у зв'язку з порушенням Антидопінгових правил осіб. Зокрема, організатори під час прийому заявок, реєстрації учасників спортивних змагань, затвердження суддівського складу тощо здійснюють перевірку кожного з учасників на відсутність його у списках відсторонених чи тимчасово відсторонених на сайтах НАДЦ, ФІДЕ або Міжнародного агентства з тестування. У випадку наявності інформації щодо відсторонення такі особи (спортсмени, тренери, лікарі, допоміжний персонал спортсмена) не допускаються до участі у спортивних змаганнях;

1) реєструють спортсменів до участі у спортивних змаганнях в разі умови проходження ними сертифікованих курсів антидопінгової освіти на освітній платформі Всесвітнього антидопінгового агентства ADEL, організованих за участі ФІДЕ чи Національного антидопінгового центру;

2) забезпечують належні та сприятливі умови для проведення тестувань спортсменів, зокрема облаштовують пункт допінг-контролю, який відповідає вимогам Міжнародного стандарту з тестувань і розслідувань ВАДА;

3) забезпечують безперешкодний доступ офіцерів допінг-контролю та іншого персоналу з відбору допінг проб до пункту допінг-контролю, всіх приміщень та місць проведення спортивних змагань, де можуть перебувати спортсмени, їх допоміжний персонал, судді, представники організаторів;

4) забезпечують недопущення перешкоджання чи втручання в роботу офіцерів допінг-контролю, іншого персоналу з відбору допінг проб під час

процедури тестування спортсменів (зокрема, під час повідомлення спортсменів щодо обрання їх для тестування, супроводження спортсменів до пункту допінг-контролю, здійснення процедур під час здачі спортсменом допінг проби, документального оформлення процедури допінг-контролю тощо);

5) за можливістю у найкоротший термін інформують НАДЦ щодо всіх виявлених випадків можливих порушень Антидопінгових правил використання, зберігання, призначення, розповсюдження заборонених речовин, втручання в процедури допінг-контролю тощо).

XI. Адаптація ветеранів війни, осіб з інвалідністю, осіб з обмеженнями повсякденного функціонування до повноцінного життя суспільства

1. Реалізація фізичних, психологічних, соціальних можливостей ветеранів війни, осіб з інвалідністю, осіб з обмеженнями повсякденного функціонування, систематизація заходів, спрямованих на відновлення та компенсацію функціональних можливостей організму для поліпшення фізичного та психологічного стану людини в процесі діяльності ФШУ з подальшого розвитку виду спорту як суб'єкта сфери фізичної культури і спорту в сучасних умовах відбуватиметься з урахуванням спрямування зусиль на залучення визначених категорій населення до занять фізичною культурою та спортом.

2. ФШУ в ході адаптації виду спорту до потреб ветеранів війни, осіб з інвалідністю відповідної нозології, осіб з обмеженнями повсякденного функціонування ставить за мету сприяння інклюзії та інтеграції до повноцінного життя суспільства, фізичній, психологічній реабілітації, розвиток можливостей до ведення самостійного способу життя, залученості до місцевої спільноти .

З цією метою забезпечуються належні та сприятливі умови для зміцнення громадського здоров'я шляхом використання оздоровчої рухової активності, розв'язання спеціалізованих завдань та практичних проблем з комплексністю та невизначеністю умов, обґрунтовуються вибір та реалізація відповідних заходів для визначених категорій населення.

3. Спортивні заходи проводяться серед ветеранів війни, осіб з інвалідністю, осіб з обмеженнями повсякденного функціонування.

Допуск до участі у спортивних заходах учасників визначених категорій населення відбувається за умови допуску лікаря до занять фізичною культурою та спортом з урахуванням обмежень до виконання фізичних вправ та наявності страхового полісу, дійсного на термін проведення заходу (умови договору страхування мають передбачати участь у спортивних заходах).

Допуск до спортивних заходів відбувається без урахування спортивних розрядів.

4. ФШУ бере участь у створенні безперешкодного доступу учасників спортивних заходів до місць їх проведення, використання спортивних споруд, обладнання та інвентарю, що сприятиме фізкультурно-спортивній реабілітації осіб різного віку та статі.

5. ФШУ, створюючи та забезпечуючи умови для адаптації ветеранів війни, осіб з інвалідністю, осіб з обмеженнями повсякденного функціонування, співпрацює з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, іншими громадськими об'єднаннями фізкультурно-спортивної спрямованості.

В. о. директора департаменту
спорту вищих досягнень

Олександр СТЕЦЕНКО

ПОГОДЖЕНО

Перший віце-президент
Федерації шахів України

Юрій ГНИП

" " 2024 р.

Додатки

Додаток 1 до Правил
спортивних змагань з шахів

Таблиці Бергера для колових турнірів

За умови непарної кількості учасників гравець який має грати з найвищим стартовим номером отримує звільнення від гри.

3 або 4 гравця:

Тур 1: 1-4, 2-3. Тур 2: 4-3, 1-2. Тур 3: 2-4, 3-1.

5 або 6 гравців:

Тур 1: 1-6, 2-5, 3-4. Тур 2: 6-4, 5-3, 1-2. Тур 3: 2-6, 3-1, 4-5. Тур 4: 6-5, 1-4, 2-3. Тур 5: 3-6, 4-2, 5-1.

7 або 8 гравців:

Тур 1: 1-8, 2-7, 3-6, 4-5. Тур 2: 8-5, 6-4, 7-3, 1-2. Тур 3: 2-8, 3-1, 4-7, 5-6. Тур 4: 8-6, 7-5, 1-4, 2-3.

Тур 5: 3-8, 4-2, 5-1, 6-7. Тур 6: 8-7, 1-6, 2-5, 3-4. Тур 7: 4-8, 5-3, 6-2, 7-1.

9 або 10 гравців:

Тур 1: 1-10, 2-9, 3-8, 4-7, 5-6. Тур 2: 10-6, 7-5, 8-4, 9-3, 1-2. Тур 3: 2-10, 3-1, 4-9, 5-8, 6-7.

Тур 4: 10-7, 8-6, 9-5, 1-4, 2-3. Тур 5: 3-10, 4-2, 5-1, 6-9, 7-8. Тур 6: 10-8, 9-7, 1-6, 2-5, 3-4.

Тур 7: 4-10, 5-3, 6-2, 7-1, 8-9. Тур 8: 10-9, 1-8, 2-7, 3-6, 4-5. Тур 9: 5-10, 6-4, 7-3, 8-2, 9-1.

11 або 12 гравців:

Тур 1: 1-12, 2-11, 3-10, 4-9, 5-8, 6-7. Тур 2: 12-7, 8-6, 9-5, 10-4, 11-3, 1-2. Тур 3: 2-12, 3-1, 4-11, 5-10, 6-9, 7-8.

Тур 4: 12-8, 9-7, 10-6, 11-5, 1-4, 2-3. Тур 5: 3-12, 4-2, 5-1, 6-11, 7-10, 8-9. Тур 6: 12-9, 10-8, 11-7, 1-6, 2-5, 3-4.

Тур 7: 4-12, 5-3, 6-2, 7-1, 8-11, 9-10. Тур 8: 12-10, 11-9, 1-8, 2-7, 3-6, 4-5. Тур 9: 5-12, 6-4, 7-3, 8-2, 9-1, 10-11.

Тур 10: 12-11, 1-10, 2-9, 3-8, 4-7, 5-6. Тур 11: 6-12, 7-5, 8-4, 9-3, 10-2, 11-1.

13 або 14 гравців:

Тур 1: 1-14, 2-13, 3-12, 4-11, 5-10, 6-9, 7-8. Тур 2: 14-8, 9-7, 10-6, 11-5, 12-4, 13-3, 1-2.

Тур 3: 2-14, 3-1, 4-13, 5-12, 6-11, 7-10, 8-9. Тур 4: 14-9, 10-8, 11-7, 12-6, 13-5, 1-4, 2-3.

Тур 5: 3-14, 4-2, 5-1, 6-13, 7-12, 8-11, 9-10. Тур 6: 14-10, 11-9, 12-8, 13-7, 1-6, 2-5, 3-4.

Тур 7: 4-14, 5-3, 6-2, 7-1, 8-13, 9-12, 10-11. Тур 8: 14-11, 12-10, 13-9, 1-8, 2-7, 3-6, 4-5.

Тур 9: 5-14, 6-4, 7-3, 8-2, 9-1, 10-13, 11-12. Тур 10: 14-12, 13-11, 1-10, 2-9, 3-8, 4-7, 5-6.

Тур 11: 6-14, 7-5, 8-4, 9-3, 10-2, 11-1, 12-13. Тур 12: 14-13, 1-12, 2-11, 3-10, 4-9, 5-8, 6-7.

Тур 13: 7-14, 8-6, 9-5, 10-4, 11-3, 12-2, 13-1.

15 або 16 гравців:

Тур 1: 1-16, 2-15, 3-14, 4-13, 5-12, 6-11, 7-10, 8-9. Тур 2: 16-9, 10-8, 11-7, 12-6, 13-5, 14-4, 15-3, 1-2.

Тур 3: 2-16, 3-1, 4-15, 5-14, 6-13, 7-12, 8-11, 9-10. Тур 4: 16-10, 11-9, 12-8, 13-7, 14-6, 15-5, 1-4, 2-3.

Тур 5: 3-16, 4-2, 5-1, 6-15, 7-14, 8-13, 9-12, 10-11. Тур 6: 16-11, 12-10, 13-9, 14-8, 15-7, 1-6, 2-5, 3-4.

Тур 7: 4-16, 5-3, 6-2, 7-1, 8-15, 9-14, 10-13, 11-12. Тур 8: 16-12, 13-11, 14-10, 15-9, 1-8, 2-7, 3-6, 4-5.

Тур 9: 5-16, 6-4, 7-3, 8-2, 9-1, 10-15, 11-14, 12-13. Тур 10: 16-13, 15-11, 14-12, 1-10, 2-9, 3-8, 4-7, 5-6.

Тур 11: 6-16, 7-5, 8-4, 9-3, 10-2, 11-1, 12-15, 13-14. Тур 12: 16-14, 15-13, 1-12, 2-11, 3-10, 4-9, 5-8, 6-7.

Тур 13: 7-16, 8-6, 9-5, 10-4, 11-3, 12-2, 13-1, 14-15. Тур 14: 16-15, 1-14, 2-13, 3-12, 4-11, 5-10, 6-9, 7-8.

Тур 15: 8-16, 9-7, 10-6, 11-5, 12-4, 13-3, 14-2, 15-1.

У двоколовому турнірі з метою уникнення трьох партій поспіль одним кольором рекомендовано поміняти місцями пари двох останніх турів першого кола.

Додаток 2 до Правил
спортивних змагань з шахів

Таблиці Варми при чисельності гравців від 10 до 24

9/10 гравців А: (3, 4, 8); В: (5, 7, 9); С: (1, 6); D: (2, 10)

11/12 гравців А: (4, 5, 9, 10); В: (1, 2, 7); С: (6, 8, 12); D: (3, 11)

13/14 гравців А: (4, 5, 6, 11, 12); В: (1, 2, 8, 9); С: (7, 10, 13); D: (3, 14)

15/16 гравців А: (5, 6, 7, 12, 13, 14); В: (1, 2, 3, 9, 10); С: (8, 11, 15);

D: (4, 16)

17/18 гравців А: (5, 6, 7, 8, 14, 15, 16); В: (1, 2, 3, 10, 11, 12); С: (9, 13, 17);

D: (4, 18)

19/20 гравців А: (6, 7, 8, 9, 15, 16, 17, 18); В: (1, 2, 3, 11, 12, 13, 14);

С: (5, 10, 19); D: (4, 20)

21/22 гравців А: (6, 7, 8, 9, 10, 17, 18, 19, 20); В: (1, 2, 3, 4, 12, 13, 14, 15);

С: (11, 16, 21); D: (5, 22)

23/24 гравців А: (6, 7, 8, 9, 10, 11, 19, 20, 21, 22); В: (1, 2, 3, 4, 13, 14, 15,

16, 17); С: (12, 18, 23); D: (5, 24).

Зміст

I.	Загальні положення.....	2
II.	Види і типи змагань.....	3
III.	Шахові спортивні дисципліни.....	6
IV.	Організація проведення змагань.....	6
V.	Учасники змагань.....	8
	1. Категорії гравців та їх обов'язки.....	8
	2. Роль капітанів у командних змаганнях.....	10
	3. Вимоги до одягу учасників (дрес-код).....	12
VI.	Вимоги до місць проведення змагань та інвентарю.....	12
	1. Місце проведення змагань.....	12
	2. Шаховий інвентар та устаткування.....	14
VII.	Суддівство змагань.....	15
	1. Основні функції судді та обов'язки суддів.....	15
	2. Головна суддівська колегія.....	17
	3. Апеляційні журі, позови та протести.....	19
VIII.	Визначення переможців.....	20
IX.	Медичне обслуговування змагань.....	29
X.	Антидопінгові правила.....	30
XI.	Адаптація ветеранів війни, осіб з інвалідністю, осіб з обмеженнями повсякденного функціонування до повноцінного життя суспільства.....	31
	Додатки.....	33
	Таблиці Бергера для колових турнірів.....	33
	Таблиці Варми при чисельності гравців від 10 до 24.....	35